

MAGDALENA JAHN

Kraków-Lublin

NA MARGINESIE TŁUMACZENIA NA JĘZYK ROSYJSKI WYPOWIEDZI FILOZOFICZNO-RELIGIJNEJ

Przystępujący do tłumaczenia tekstu filozoficzno-religijnego rusycyści ma do dyspozycji słowniki, które wykazują tendencje do pomijania słownictwa z tego zakresu. Rusycyści musi nieraz przeczytać kilka lub kilkadziesiąt stron książki, której autorem jest znany teolog rosyjski, by móc przetłumaczyć na język rosyjski jeden termin, jedno imię czy jedną biblijną nazwę geograficzną.

Niezastąpionym wprost źródłem informacji językowej jest oczywiście sam tekst Pisma św. w języku rosyjskim. Można w nim sprawdzić dane dotyczące Księgi Rodzaju czy Księgi Jozuego. Trudność polega na tym, że w rosyjsko-języcznych wydaniach Biblii nie zamieszcza się tekstów niekanonicznych dla Kościoła wschodniego. Tak więc, dla przykładu, przetłumaczenie akapitu tekstu papieża Jana Pawła II¹ na temat Ksiąg Machabejskich i Księgi Mądrości wymaga przeczytania rozdziału książki teologa prawosławnego na temat dziejów powstania Biblii². To samo dotyczy Księgi Tobiasza czy Księgi Barucha.

Studiowanie tekstu filozoficznego lub religijnego, z konieczności zastępujące korzystanie ze słownika, daje tłumaczowi szereg cennych wskazówek. Dowiaduje się on np., że egzegeci rosyjscy dzielą proroków na „wielkich” i „małych” („великие” и „малые” пророки), podczas gdy u Jana Pawła II mamy proroków „większych” (Izajasz, Jeremiasz, Ezechiel i Daniel) i „mniejszych” (Ozeasz, Joel, Amos, Abdiasz, Jonasz, Micheasz, Nahum, Habakuk, Sofoniasz, Aggeusz, Zachariasz, Malachiasz). Lektura tekstu uczy, że *mężowie apostołscy* to po rosyjsku *апостольские отцы*, a więc *ojcowie*, czego nie należy mylić ze znacznie późniejszym określeniem *Ojcowie Kościoła*, które znajduje zastosowanie dopiero od VI w.

¹ Niniejsze uwagi powstały niejako na marginesie mojego tłumaczenia na język rosyjski kilku rozdziałów książki: J a n P a w e ł II. *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*. Libreria Editrice Vaticana 1987.

² O księgach niekanonicznych dla Kościoła wschodniego jest mowa m.in. w pracy: А. М с в ъ. Как читать Библию. Bruxelles 1981.

Zdarza się jednak, że ustalenie, czy dane terminy są ekwiwalentne semantycznie, jest możliwe dopiero po zapoznaniu się z ich definicjami. Dla przykładu: polskie określenie *samoobjawienie się Boga*, o którym tyle razy mówi Jan Paweł II³, odpowiada terminom rosyjskim теофания oraz Богоявление w prawosławnej literaturze filozoficznej⁴.

Te same terminy powtarzają się. W opublikowanych katechezach środowych Jana Pawła II⁵, wygłoszonych w latach 1984-1986, wspomniane wyżej określenie *samoobjawienie się Boga* pojawia się niemal co kilka stron.

Osobny problem stanowią często spotykane terminy pozornie łatwe do przetłumaczenia, takie jak np. *Dzień Pański* – День Господень. Nie każdy tłumacz wie, że w pracach teologów prawosławnych День Господень to *Dzień Jahwe*⁶. Po rosyjsku nie jest to więc to samo co воскресенье – *niedziela*.

Istnieje, jak się wydaje, pilna potrzeba stworzenia polsko-rosyjskiego słownika terminologicznego, który uchroniłby kolejnych tłumaczy od dokonywania jeszcze raz tych samych „odkryć”. Słownik taki, oczywiście skonsultowany z teologiem, mógłby też znaleźć zastosowanie w dydaktyce, zwłaszcza w pracy samodzielnej słuchaczy wyższych uczelni katolickich, którzy uczą się języka rosyjskiego.

Z uwagi na przyszłe zastosowanie w praktyce słownik powinien uwzględniać terminologię prawosławną i katolicką. Każde hasło słownika powinno zawierać także ewentualne skonwencjonalizowane połączenia wyrazowe: te syntagmy, których mówiący nie generuje, a wyłącznie odtwarza z pamięci. Chodzi tu przede wszystkim o niektóre stałe połączenia czasowników z rzeczownikami, typu: получить рукоположение, совершить богослужение, установить таинство, заключить завет, возвестить истину, исполнить Закон itp.

Znajomość możliwie dużej liczby gotowych znaków językowych typu: священные писатели – *święci autorzy* (określenie czterech ewangelistów) pozwala tłumaczowi rozwiązywać skomplikowane nieraz problemy stylistyczne. W dokumentach II Soboru Watykańskiego o ewangelistach mówi się „święci autorowie” w tłumaczeniu na język polski, a священные писатели w tłumaczeniu na język rosyjski. Tak więc ten sam efekt, który w języku polskim osiągnięto za pomocą formy gramatycznej, używając w tym wypadku już nieco archaicznej końcówki mianownika liczby mnogiej rzeczowników wyrażających godność, dostojeństwo, w języku rosyjskim można było osiągnąć przez proste przywołanie z pamięci gotowego znaku językowego.

³ Jan Paweł II, jw. s. 63.

⁴ Мень, jw. s. 225.

⁵ Jan Paweł II, jw.

⁶ Мень, jw. s. 222.

Wykonując sumiennie swą pracę, tłumacz powinien jednak pamiętać, że im mniej jest w tekście rosyjskim archaizmów, tym bardziej jest on zrozumiały dla dzisiejszego czytelnika.

W wypowiedzi filozoficzno-religijnej wyrażenia charakterystyczne dla danego autora przeplatają się z powszechnie przyjętymi stałymi połączeniami wyrazowymi, takimi jak np.: Четвероевангелие – *czteropostaciowe Ewangelie*, Богопознание – *poznanie Boga*, Троиный Бог – *Bóg w Trójcy Jedyny*, Богочеловек – *Bóg Człowiek* itd. Tłumaczenie tego rodzaju stałych połączeń wyrazowych nie byłoby możliwe bez uprzedniego odczytania.

Tłumaczenie na język rosyjski niełatwego przecież tekstu papieża Jana Pawła II doprowadziło mnie do wniosku, że każdy termin w oryginale musi rzeczywiście dokładnie odpowiadać terminowi w przekładzie, co jest poważnym problemem z uwagi na brak rosyjskiego słownika terminologii katolickiej. Dlatego przekład przed oddaniem do druku powinien być dokładnie sprawdzony przez znającego język teologa. Najlepszy rusycysta, w tym także *native speaker*, może popełnić karygodne błędy doktrynalne.